

Pavol ODALOŠ

**Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica,
Slovenská republika**

SYNCHRÓNNE MODELY A MODELOVANIE HYDRONÝM RIEKY TURIEC¹

Pavol ODALOŠ

Matej Bel University in Banská Bystrica, Banská Bystrica, Slovak Republic

SYNCHRONOUS MODELS AND MODELLING OF TURIEC RIVER HYDRONYMY

Zámerom textu je predstaviť modelovanie a modely hydroným rieky Turiec. Turiec je rieka na severnom Slovensku. Na označenie modelu používame termín model A1. Je to model mapujúci obsahovú stránku hydronyma a obsahuje funkčný člen, ktorý vyjadruje sémantický príznak signalizujúci typ onymického vzťahu a funkčné členy, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky. Modely hydroným sme rozčlenili podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvojčlenné a trojčlenné modely. Dominujú dvojčlenné modely, najmä frekvencované modely s vyjadrením príslušnosti k miestu a s deklarováním vlastnosti, vyskytujú sa aj modely s honorifikačnou charakteristikou, vyjadrením flóry a fauny. Predstavené druhy modelov podľa počtu funkčných členov a identifikované sémantické charakteristiky funkčných členov spoluvytvárajú paradigmu modelovania hydroným.

This paper aims to present the modelling process and models of Turiec River hydronyms. Turiec is a river in northern Slovakia. The term A1 model is used to denote a model mapping the content aspect of a hydronym. It contains a functional member with a semantic attribute signalling the type of onymic relation and functional members expressing other semantic attributes. Hydronymic models are categorized according to the number of functional members into one-membered, two-membered, and three-membered models. Two-membered models are most frequent, especially models expressing a relation to a place and describing a specific feature. Models using flora and fauna for honorification purposes also occur. The presented types of models, categorized according to the number of functional members and to the identified semantic characteristics of functional members, co-create the paradigm of hydronymic modelling.

Kľúčové slová: *onomastika; hydronymum; rieka Turiec.*

Keywords: *onomastics; hydronym; Turiec River.*

---

¹ Text vznikol v rámci grantu VEGA 1/0378/23 Synchronne modely a modelovanie toponým a kozmoným.

1. Vstupné informácie

Zámerom textu je predstaviť modelovanie a modely hydronym riek Turiec. Hydronymum je vlastné meno vody, napr. mora, jazera, rieky, potoka a pod. (Svoboda a kol., 1973, s. 63). Turiec je rieka na severnom Slovensku, ktorá preteká rovnomenným regiónom a územím okresov Turčianske Teplice a Martin. Dĺžka toku je 77,4 km a v Martine má priemerný prietok 11 m³/s. Preteká súmestím Martin-Vrútky. Do rieky Váh sa vlieva pri Vrútkach (Turiec, wikipédia).

2. Vymedzenie modelovania

Budeme modelovať onymá na základe metodiky, ktorú sme použili pri modelovaní chrématonym, toponým aj kozmoným (Odaloš, 2015, 2021, 2023a, 2023b v tlači, Magda-Czekaj, Odaloš, 2022), súčasne nadväzujeme aj na práce G. Rožaiia (2021a, 2021 b), V. Gondekovej (2021a, 2021 b) a V. Vrajovej (2021, 2022) a ďalších banskobystričských lingvistov.

2.1. Vysvetlenie modelového prístupu

Cieľom modelového prístupu je zobrazenie propria ako prvku a typu v rámci určitého onomastického systému na základe dohodnutých symbolov. V. Blanár (1996: 168 – 171) a P. Odaloš (2015: 464 – 472) zostavujú model na základe antroponomastických a chrématonomastických príznakov. R. Šrámek (1999, s. 37) pracuje v rámci ojkonomastiky a J. Pleskalová (1992) v anojkonomastike so všeobecnými obsahovo-sémantickými kategóriami. V. Blanár používa termín obsahový model, R. Šrámek vzťahový model a P. Odaloš model A1. Modelový prístup v slovenskej onomastike rozpracoval V. Blanár na základe modelovanie sémantických príznakov v živých osobných menách. Modelačný prístup v českej onomastike rozpracoval R. Šrámek na základe modelovania ojkonym prostredníctvom obsahovo-sémantických kategórií (Šrámek, 1972). J. Pleskalová (1992) aplikovala Šrámkove modely na všetky moravské a české anojkonymá, čo jej umožnilo zaznamenať nielen základné modely, ale vyprofilovať aj kombinované modely. Modelačný prístup v slovenskej onomastike ďalej rozpracoval P. Odaloš na základe modelovania sémantických príznakov v chrématonymách.

2.2. Charakteristika termínu model

Na označenie modelu používame termín model A1 (Odaloš 2015: 464 – 472). Je to model mapujúci obsahovú/významovú stránku hydronyma, resp. ho možno pokladať za určitý pojmový ekvivalent obsahového modelu V. Blanára a vzťahového modelu R. Šrámk. Model A1 profilujeme ako model mapujúci sémantické príznaky druhových hydronymických objektov. Hydronymické príznaky sa budú premietat' do funkčných členov s onymickou hodnotou.

V modeli A1 budeme funkčné členy označovať:

– funkčný člen, ktoré vyjadrujú sémantický príznak signalizujúci typ onymického vzťahu: Hy – hydronymum.

– funkčné členy, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky: PÚ – príslušnosť k územi, VL – vlastnosť, HCH – honorifikačná charakteristika, FL – flóra (rastlinstvo), FA – fauna (živočíšstvo/zvieractvo).

2.3. Vysvetlenie ostatnej terminológie

Onymický model vo vlastnom mene je reálna onymická štruktúra, ktorá obsahuje konkrétne onymické príznaky zaznamenané vo funkčných členoch, napr. v hydronyme Jasenová (potok, ďalej p., názov podľa doliny Jasenová, ktorou potok preteká) má model podobu $A1 = (Hy) + PÚ$.

Sémantické pole onyma je kombinácia sémantických príznakov vo vlastnom mene, ktoré je vyjadrením prostredníctvom funkčných členov, napr. v hydronyme Jasenová je sémantické pole $(Hy) + PÚ$. Sémantické pole onyma mu štrukturalistický súčtový charakter a je východiskovým pojmom slúžiacim prostredníctvom variácií na zovšeobecňovanie.

Typ onymického modelu vzniká na základe používania sémantického poľa príznakov vo viacerých modeloch. Typ onymického modelu obsahuje sémantické pole v rôznych kombináciách sémantických príznakov. Typ onymického modelu reprezentuje forma vyjadrenia najfrekventovanejšieho onymického modelu s použitým sémantickým poľom.

3. Technika modelovania a modely hydroným

Kritériom rozčlenenia onymie bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely chrématónym rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvojčlenné a trojčlenné modely.

Funkčné členy modelov hydroným. Funkčný člen Hy označuje druh vlastného mena vody a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen Hy explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok dopĺňame v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o vodný tok. Časté je tiež vyjadrenie typu hydronymického vzťahu metonymickým spôsobom na základe vyjadrenia hydronymického druhu v modeloch. Ak je funkčný člen Hy explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, VL, HCH, FL a FA vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť, honorifikačnú charakteristiku, flóru a faunu.

V monografii J. Krška (2003) Hydronymia povodia Turca sa nachádza 704 hesiel, do tohto textu sme modelovo spracovali z rozsahových dôvodov prekladanej vedeckej štúdie 206 hydroným z hesiel A – J.

3.1. Jednočlenné modely

Funkčný člen, ktorý vyjadrujú sémantický príznak signalizujúci typ onymického vzťahu, je vyjadrený druhom hydronyma.

A1 = Hy (2 modely), napr. *Bei Brunn* (p., preklad Pri studni, podľa toku vody, že ide o prameň), *Studničky* (p., z apelatíva studničky, označuje miesto pramenného toku).

3.2. Dvojčlenné modely

Typ hydronymického modelu A1 = (Hy) + PÚ zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa (Hy) + PÚ v modeloch A1 = (Hy) + PÚ a A1 = PÚ + Hy. Najfrekventovanejší je model A1 = (Hy) + PÚ (89 modelov). Veľmi frekventovaný je aj model A1 = PÚ + Hy (43 modelov).

Model A1 = (Hy) + PÚ (89), napr. *Andrejová* (p., podľa názvu vrchu Andrejová, popri ktorom p. tečie), *Bakošová* (p., podľa názvu doliny Bakošová, ktorou p. preteká), *Baničná* (p., podľa názvu doliny Baničná, ktorou p. preteká), *Berákov* (p., podľa názvu vrchu Berákov, pod ktorým p. pramení), *Borišov* (p. podľa názvu vrchu Borišov, pod ktorým p. pramení), *Borišovec* (p. podľa názvu vrchu Borišov, pod ktorým p. pramení), *Breziny* (p., podľa názvu vrchu Breziny, pod ktorým p. pramení), *Breštianka* (p., podľa názvu osady Brieštie, ktorou p. preteká), *Brložná* (p., podľa názvu doliny Brložná, ktorou p. preteká), *Brvenný* (p., podľa názvu vrchu Brvenný, pod ktorým p. pramení), *Bučina* (p., podľa názvu vrchu Bučina, pod ktorým p. pramení), *Budina* (p., podľa názvu doliny Budina, ktorou p. preteká), *Budiš* (p., podľa názvu osady Budiš, ktorým p. preteká), *Bukovina* (p., podľa názvu vrchu Bukovina, kde p. pramení), *Čepčinec* (p., podľa osady Čepčinec, ktorou p. preteká), *Černakov* (p., podľa zaniknutej osady Černakov, ktorou p. preteká), *Čremošné* (p., podľa názvu železničnej stanice Čremošné, kde ústí p./končí tok p.), *Dedošová* (p., podľa doliny Dedošová, ktorou p. preteká), *Diaková* (p., podľa osadného názvu Diaková, ktorou p. preteká), *Diel* (p., podľa názvu kopca Diel, pod ktorým p. pramení), *Dielnice* (p., podľa názvu časti chotára Dielnice, ktorou p. preteká), *Dirháb* (p., podľa názvu terénneho objektu Dirháb, popri ktorom p. preteká), *Diviacky háj* (p., podľa názvu lesa Diviacky háj, ktorým p. preteká), *Diviaky* (p., podľa názvu osady Diviaky, ktorou p. preteká), *Dlhá* (p. podľa názvu Dlhej doliny, ktorou p. preteká), *Do Lopušnej* (p., podľa smeru vody, kam p. tečie, Lopušná je miesto, kde p. pramení), *Do Štrichu* (p., podľa názvu terénneho objektu Štrich v zmysle smerovania p.), *Dolinka* (p., podľa terénneho názvu Dolinka), *Dolná Dierová* (p., podľa názvu Dolná Dierová, ktorou p. preteká), *Dolná Romžiarka* (p., podľa názvu lesa Dolná Romžiarka, ktorým p. tečie), *Dolná Ružová* (p. podľa názvu doliny Dolná Ružová, ktorou potok preteká), *Dolný Borišov* (p., podľa názvu doliny Dolný Borišov, ktorou p. preteká), *Dolný Veterný* (p., podľa názvu doliny Dolné Veterné, ktorou p. preteká), *Dolu vodou* (p., podľa smeru toku vody), *Družstevná* (p., preteká cez lúky, ktoré patria družstvu), *Družstevný* (p., preteká cez lúky, ktoré patria družstvu), *Dubovec* (p., podľa názvu vrchu, ktorý sa nachádza juhovýchodne od ústia), *Duláková* (p., podľa názvu miesta, kadiaľ p. preteká), *Doštená* (p., podľa terénneho názvu Doštená), *Drobková* (p., podľa názvu doliny Drobková, ktorou p. preteká), *Drobkovo* (p., podľa názvu doliny Drobková, ktorou p. preteká), *Drobkový* (p., podľa názvu doliny

Drobková, ktorou p. preteká), *Dutý* (p., podľa terénneho názvu Dutá skala, ktorý označuje miesto prameňa), *Dvorec* (p., podľa názvu bývalej osady Dvorec, ktorou p. preteká), *Farba* (p., podľa terénneho názvu Farba), *Flochová* (p., podľa názvu vrchu Flochová, pod ktorým p. pramení), *Flochovec* (p., podľa názvu vrchu Flochová, pod ktorým p. pramení), *Folkušová* (p., podľa názvu osady Folkušová, cez ktorú p. preteká), *Glozy* (p., podľa terénneho názvu oblasti Glozy, ktorou p. preteká), *Grund* (p., z nemeckého r Grund s významom dolina, údolie, roklina, úžľabina, motivovaný hornatým terénom, ktorým preteká), *Háj¹* (p., podľa názvu lesa Háj, cez ktorý p. tečie), *Háj²* (p., podľa názvu osady Háj, ktorou potok preteká), *Hlboká¹* (p. podľa názvu doliny Hlboké, v ktorej p. pramení), *Hlboká²* (p., podľa názvu Hlboká dolina, cez ktorú p. preteká), *Hlboké* (p., podľa názvu doliny Hlboké, v ktorej p. pramení), *Hlboký* (p., podľa názvu doliny Hlboké, v ktorej p. pramení), *Hliník* (p., podľa názvu vrchu Hliník, popri ktorom p. preteká), *Holengrepel* (p., z nem. holen s významom „doniesť“ a r Grepel s významom „priekopa“, je to nem. analógia k názvu hydronyma Unášaná voda v tom zmysle, že voda bola presmerovaná do mlynskeho náhonu), *Horáreň* (p., podľa časti chotára, v ktorom sa nachádza horáreň), *Horárová* (p., podľa názvu Horárova dolina, ktorou p. preteká), *Hore Vrbinami* (p., názov vyjadruje polohu toku medzi vrbami pri pohľadu od ústia), *Horeňovo* (p., podľa názvu vrchu Horeňovo, pod ktorým p. pramení), *Horevodie* (p., podľa terénneho názvu Horevodie), *Horná Romžiarka* (p., podľa názvu lesa Horná Romžiarka, cez ktorý p. preteká), *Horniacka* (p., podľa polohy toku, ktorý tečie povyššie dediny, v hornej časti chotára), *Hôrka* (p., názov vznikol podľa terénneho názvu Hôrka), *Hrádečnica* (p., podľa názvu kopca Hradište, pod ktorým potok preteká), *Hradište* (p., názov motivovaný miestom prameňa), *Hubná* (p., podľa názvu doliny Hubná, ktorou potok preteká), *Húšťava* (p., podľa terénneho názvu Húšťava, cez územie ktorého p. preteká), *Hyrdeľ* (p., podľa názvu územia Hyrdeľ, ktorým p. preteká), *Chládkový* (p., podľa terénneho názvu Chládkové úplazy, cez ktoré p. preteká), *Chotárny* (p., názov vyjadruje polohu potoka na rozhraní chotárov), *Chrapový* (p., podľa terénneho názvu Chrapová, kde je miesto prameňa potoka), *Ihráč* (p., podľa názvu miestnej časti Ihráč), *Ivančiná* (p., podľa názvu osady Ivančiná, ktorou p. preteká), *Ivančinský* (p., podľa názvu osady Ivančiná, ktorou p. preteká), *Jačmenný* (p., názov podľa poľa, na ktorom sa často pestuje jačmeň), *Janková* (p., názov podľa terénneho názvu Janková, miesta prameňa), *Jasenová* (p., názov podľa doliny Jasenová, ktorou p. preteká), *Jaseňová* (p., názov podľa pomenovania lesa Jaseňová, ktorým p. preteká), *Jasenovka* (názov podľa obce Jasenovo, cez ktorú p. preteká), *Jastrabské* (p., podľa názvu vrchu Jastrabské, pod ktorým p. pramení), *Javorová studňa* (p., podľa názvu vrchu Javorová studňa, pod ktorou p. pramení), *Javorovec* (p., podľa názvu vrchu Javorová studňa, pod ktorou p. pramení), *Jazernica* (p., podľa tvorenia sa jazier na dolnom toku p.), *Jazvečia* (p., podľa názvu lesa Jazvečia, cez ktorý p. preteká), *Jelšiny* (p., podľa terénneho názvu Jelšiny), *Jordán* (p., podľa územia, ktoré dostal do užívania Jordán r. 1258, ide o slovanské osobné meno Jordan).

Model A1 = PÚ + Hy (43), napr. *Adnadastpatak* (p., zložené z latinskej spojky ad s významom „k, pri“, z nadas s významom „trstie, trstinový porast“ a z patak s významom „potok“), *Ahornbrunn* (p., podľa názvu vrchu Javorová studňa, miesta prameňa p., z nem. r Ahorn s významom „javor“ a r Brunnen s významom „studňa, prameň, žriedlo“), *Antonský potok* (p., podľa Antonskej doliny, ktorou p. preteká), *Antolský potok* (p., podľa Antonskej doliny, ktorou p. preteká), *Beliansky potok* (p., podľa Belianskej doliny, ktorou p. preteká), *Blatnický potok* (p., podľa Blatnickej doliny, ktorou p. preteká), *Bludný potok* (p., podľa terénneho názvu Bludná hora, kde p. pramení), *Bočný potok* (p., podľa toho, že priteká z boku dediny), *Bôrovský potok* (p., podľa osadného názvu zaniknutej dediny Bôrová, ktorej územím p. preteká), *Brettsäge Bach* (p., podľa píly na pílenie dosák, z nem. s Brett s významom „doska“, e Säge s významom „píla“ a r Bach s významom „potok, (malá) riečka“), *Briesser Wasser* (p. preteká cez osadu Brieštie, z nem. Brieser (Brieštie) a s Wasser s významom „voda, vodný tok“), *Briešťanský potok* (p., podľa názvu osady Brieštie, cez ktorú p. preteká), *Bystrický potok* (p., podľa názvu osady Bystrička, ležiacej pri potoku Bystrička), *Bystričský potok* (p., podľa názvu osady Bystrička, ležiacej pri potoku Bystrička), *Čepčinsky potok* (p., podľa osady Čepčín, ktorou p. preteká), *Čepčiansky potok* (p. podľa názvu Čepčiansky les, ktorým p. preteká), *Dedinská voda* (p. preteká cez dedinu), *Dedinská potok* (p., preteká cez dedinu), *Dedošov potok* (p., podľa názvu doliny Dedošová, ktorou p. preteká), *Dedošovský potok* (p., podľa názvu doliny Dedošová, ktorou p. preteká), *Černákov potok* (p., podľa názvu zaniknutej osady Černákov, ktorou p. preteká), *Čerňakov potok* (p., podľa názvu zaniknutej osady Čerňakov, ktorou p. preteká), *Diviacky potok*¹ (p., podľa názvu lesa Diviacky háj, ktorým p. preteká), *Diviacky potok*² (p., podľa názvu osady Diviaky, ktorou p. preteká), *Dolnoborišovská bystrina* (p., podľa názvu Dolnoborišovskej doliny, ktorou p. preteká), *Dolnoborišovský potok* (p., podľa názvu Dolnoborišovskej doliny, ktorou p. preteká), *Dorfwasser* (p. preteká cez dedinu, analogicky z nem. s Dorf s významom „dedina“ a z s Wasser s významom „voda, vodný tok“), *Dulický potok* (p., podľa názvu osady Dulice, ktorou p. preteká), *Gaderský potok* (p., podľa názvu Gaderská dolina), *Glaserwasser* (p., z nem. Glaser (Sklené) a s Wasser s významom „voda, vodný tok“, p. preteká cez obec Sklené), *Grenezwasser* (p., vyjadruje polohu toku v zmysle chotárnej hranice, z nem. e Grenze (› Grenez) s významom „hranica“ a s Wasser s významom „voda, vodný tok“), *Hadwigwasser* (p., podľa názvu osady Hadwiga, ktorou p. preteká a z nem. s Wasser s významom „voda, vodný tok“), *Hájsky potok* (p., podľa názvu lesa Háj, cez ktorý p. preteká), *Hájsky jarok* (p., podľa terénneho názvu Diviacky háj, ktorý označuje miesto prameňa), *Hnilický potok* (podľa terénneho názvu Hnilická Kýčera, označuje miesto prameňa), *Hraničná voda* (p., názov vyjadruje polohu toku v zmysle chotárnej hranice), *Hraničný potok* (p., názov vyjadruje, že tvorí hranicu medzi chotárom Turčeka, Králik a Kremnice), *Chotárne vody* (p., názov vyjadruje polohu toku na rozhraní chotárov), *Chotárny potok* (p., názov vyjadruje polohu toku na rozhraní chotárov), *Chotárny*

jarok (p., názov vyjadruje polohu toku na rozhraní chotárov), *Chrapový potok* (p., podľa terénneho názvu Chrapová, ktorý označuje miesto prameňa), *Ivančinský potok* (p., podľa názvu osady Ivančina, ktorou p. preteká), *Jasenovský potok* (p., podľa názvu Javorová dolina, ktorou p. preteká).

Typ hydronymického modelu A1 = VL + Hy zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa VL + Hy v modeloch A1 = VL + Hy a A1 = (Hy) + VL. Frekventovaný je model A1 = VL + Hy (22 modelov) aj model A1 = (Hy) + VL (20 modelov).

Model A1 = VL + Hy (22), napr. *Belický potok* (p., názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Besná voda* (p., názov podľa charakteru toku v zmysle silného prúdu a vytvárania častých záplav), *Biela studňa* (p., názov podľa vytekania z prameňa z bielych vápencových skál), *Biela voda* (p., názov podľa sfarbenia (čistej) vody a vápencového dna), *Biely potok¹* (p., v rámci hesla Hájsky potok, názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Biely potok²* (p., v rámci hesla Dolinka, názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Biely potok³* (p., v rámci hesla Hraničná voda, názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Biely potok⁴* (p., v rámci hesla Vôdky, názov podľa farby koryta), *Biely potok⁵* (p., v rámci hesla Slaninová, názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Červená voda* (p., názov podľa sfarbenia dna a brehov potoka), *Červený potok* (p., názov podľa sfarbenia dna a brehov potoka), *Čierna voda¹* (p., v rámci hesla Dolinka, názov podľa tmavého podložia potoka), *Čierna voda²* (p., v rámci hesla Teplica, názov podľa tmavého podložia potoka), *Čierny potok¹* (p., v rámci hesla Čierna voda, názov podľa tmavého podložia potoka), *Čierny potok²* (p., v rámci hesla Turiec, názov podľa tmavého podložia potoka), *Dlhý potok* (p., názov podľa dlhého toku p.), *Goldbrunn* (p., názov vyjadruje čistú a trblietajúcu sa vodu, z nem. gold s významom „zlatý“ a r Brunnen – Brun s významom „studňa“), *Haditý potok* (p., názov podľa meandrovitého tvaru), *Hlboký jarok* (p., názov podľa hĺbky vody), *Hlboký potok¹* (p., v rámci hesla Turiec, názov podľa hĺbky vody), *Hlboký potok²* (p., v rámci hesla Studený potok, názov podľa hĺbky vody), *Ihravý potok* (p., názov podľa vlastnosti toku, ktorý súvisí so slovesom hrať sa).

Model A1 = (Hy) + VL (20), napr. *Blatná¹* (p., v rámci hesla Haditý potok, názov podľa blatistého dna a okolitého terénu), *Blatná²* (p., v rámci hesla Hájsky potok, názov podľa blatistého dna a okolitého terénu), *Blatná³* (p., v rámci hesla Bôrovský potok, názov podľa blatistého dna a okolitého terénu), *Breitengrund* (p., názov podľa šírky toku, z nem. breit s významom „široký“ a r Grund s významom „dolina, údolie, roklina, úžľabina“), *Bysterec* (p., názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva bystrý), *Bystrá* (p., názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva bystrý), *Bystré* (p., názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva bystrý), *Bystrica¹* (p., v rámci hesla Dedinský potok, názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva bystrý), *Bystrica²* (p., v rámci nadradeného hesla Polerieka, názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva bystrý), *Bystrička* (p., názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva bystrý), *Čierňava* (p., názov p. podľa pretekania cez čierňavu, t.j. hustý

čierny les), *Darebák* (p., názov podľa vlastnosti toku, že sa často vylieval), *Haditý* (p., názov podľa meandrovitého tvaru), *Hlboká* (p., názov podľa hĺbky vody), *Hlís-ta* (p., názov metaforicky podľa úzkeho toku), *Hrádky* (p., názov podľa zvlneného terénu), *Hriadky* (p., podľa územia pripomínajúceho hriadky), *Húčľava* (p., názov podľa hučiacej vody), *Ihravý* (p., názov podľa vlastnosti toku súvisiacej so slovesom hrať sa), *Itosus* (p., názov z latinského itosus s významom chodiaci, čo zodpovedá slovenskému bystrý, rýchly).

Typ hydronymického modelu A1 = HCH + Hy zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa HCH + Hy v modeloch A1 = HCH + Hy a A1 = (Hy) + HCH. Frekventovanejší je model A1 = HCH + Hy (9 modelov). Bol použitý aj model A1 = (Hy) + HCH (2 modely).

Model **A1 = HCH + Hy (9)**, napr. *Adamov potok* (p., podľa osobného mena Adam), *Bažinov jarok* (p., pravdepodobne podľa osobného mena (prezývky) Bažina), *Bažinov potok* (p., pravdepodobne podľa z osobného mena (prezývky) Bažina), *Daubnergropel* (p., podľa mena majiteľa pozemku, cez ktorý p. preteká a z nem. r Graben › grobel s významom „priekopa“), *Daubnerov potok* (p., podľa mena majiteľa pozemku, cez ktorý p. preteká), *Fibichov potok* (p., podľa osobného mena Fibich), *Finkeje potok* (p., podľa osobného mena Finkeje, majiteľa pozemku, cez ktorý potok preteká; na hornom Turci sa privlastňovacie prídavné meno tvorí sufixom -eje), *Gajdošov potok* (p., podľa osobného mena Gajdoš, majiteľa pozemku, cez ktorého územie p. preteká), *Jantošeje jarok* (p., podľa osobného mena Jantoš, majiteľa pozemku, cez ktorého územie p. preteká).

Model **A1 = (Hy) + HCH (2)**, napr. *Halmašová* (p., podľa osobného mena Halmaš), *Fleischhacker* (p., súvisí s s Fleisch s významom „mäso“ a hacken s významom „sekať“, pravdepodobne išlo pomenovanie mäsiara alebo jeho prezývku).

Typ hydronymického modelu A1 = FL + Hy zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa FL + Hy v modeloch A1 = FL + Hy a A1 = (Hy) + FL. Používaný je model A1 = FL + Hy (3 modely), aj model A1 = (Hy) + FL (3 modely).

Model **A1 = FL + Hy (3)**, napr. *Beerbrunn* (p., názov pravdepodobne podľa výskytu porastu medvedieho cesnaku, z nem. r Bär s významom „medved“ a z r Brunnen s významom „studňa, prameň, žriedlo“, možný je aj výklad z hovorového e Beere s významom „bobule“, ak sa v blízkosti nachádzali maliny, jahody, černice, čučoriedky a pod.), *Beerwasser* (p., názov pravdepodobne podľa výskytu porastu medvedieho cesnaku, z nem. r Bär s významom „medved“ a z s Wasser s významom „voda, vodný tok“, možný je aj výklad z hovorového e Beere s významom „bobule“, ak sa v blízkosti nachádzali maliny, jahody, černice, čučoriedky a pod.), *Egerpatak* (p., z maď. égerfa s významom „jelša“ a patak s významom „potok“).

Model **A1 = (Hy) + FL (3)**, napr. *Bukovina* (p., podľa porastu bukov, ktorými potom preteká), *Čemerná* (p., z adjektíva čemerný, podľa porastu čemerice, t. j. druhu lúčnej rastliny), *Čeremošné* (p., podľa porastu čremchy, t. j. kra, stromu z čeľade ružovitých).

Fauna je obsiahnutá v dvojčlenných modeloch $A1 = (Hy) + FA$, napr. *Hlavátka* (p., podľa hojného výskytu rýb hlavátok v tomto toku) (1) a $A1 = FA + Hy$, napr. *Hlístna studňa* (p., možno podľa výskytu dažďoviek, v nárečí hlíst, studňa označuje časť toku pri prameni) (1).

3.3 Trojčlenné modely

Typ hydronymického modelu $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Hy) + PÚ + PÚ$ v modeloch $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ a $A1 = PÚ + PÚ + Hy$. Frekventovanejší je model $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ (7 modelov). Vyskytol sa aj model $A1 = PÚ + PÚ + Hy$ (1 model).

Model $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ (7), napr. *Dolná Hlboká* (p., podľa názvu pomenovania doliny Hlboké, ktorou p. preteká, prívlastok dolná označuje polohu p. Dolná Hlboká vzhľadom na p. Horná Hlboká), *Dolný Čepčinec* (p., podľa názvu osady Čepčinec, ktorou p. preteká, prívlastok dolná označuje polohu p. Dolný Čepčinec voči p. Horný Čepčinec), *Dolný Madačov* (p., podľa názvu lesa Madačov, ktorým p. preteká, prívlastok dolný označuje polohu p. Dolný Madačov vzhľadom na Horný Madačov), *Horná Hlboká* (p., podľa názvu doliny Hlboké, v ktorej p. prameni, prívlastok horná označuje polohu p. Horná Hlboká vzhľadom na p. Dolná Hlboká), *Horný Čepčinec* (p., podľa názvu osady Čepčinec, ktorou p. preteká, prívlastok horná označuje polohu p. Horný Čepčinec voči p. Dolný Čepčinec), *Horný Madačov* (p., podľa názvu lesa Madačov, cez ktorý potok preteká, prívlastok horný označuje polohu p. Horný Madačov vzhľadom na p. Dolný Madačov), *Hübengraben* (p., súvisí s nem. hüben s významom „na tejto strane“ a r Graben s významom „priekopa“).

Model $A1 = PÚ + PÚ + Hy$ (1), napr. *Dolný lúčny jarok* (p., názov podľa polohy toku v dolnej časti lúky).

Ďalšie trojčlenné modely

Model $A1 = (Hy) + VL + VL$ (1), napr. *Červené blato* (p., podľa adjektíva červený, ktoré opisuje sfarbenie dna a brehov potoka a substantíva blato s významom rozmočená zem, hlina alebo prach).

Model $A1 = (Hy) + VL + PÚ$ (1), napr. *Engegrund* (p., podľa nem. eng s významom „úžky“ a r Grund s významom „dolina, údolie, roklina, úžľabina“ v zmysle Úzka dolina).

Model $A1 = VL + PÚ + Hy$ (1), napr. *Graubischgräbl Bach* (p., podľa nem. grau s významom „sivý, šedý“ a r Graben s významom „priekopa“ a r Bach s významom „potok, (malá) riečka“).

4. Analýza typov a modelov hydroným

4.1. Formalizácia modelov

Hydronymum ako vlastné meno vody býva v súčasnosti formalizované, čoho dôkazom sú hlavne názvy, ktoré obsahujú apelatívum *potok* s významom „menší prirodzený vodný tok“ (Krátky slovník slovenského jazyka, ďalej KSSJ, 2003:

533), *jarok* s významom „menší potok“ (KSSJ, 2003, s. 228), *bystrina* s významom „prudký horský potok, riava, ručaj“ (KSSJ, 2003, s. 81), *voda* s významom „vodný tok“ (KSSJ, 2003, s. 841) alebo *studňa* s významom „to kde vyviera voda, povrchový prameň“ (KSSJ, 2003, s.) vo svojom názve.

Vzhľadom na skutočnosť, že názvy hydroným rieky Turiec boli čerpané z viacerých historických listín, dokumentov alebo aj máp spreď 19. storočia, z 19. aj 20. storočia, resp. že v minulosti sa nerealizovala štandardizácia, resp. štandardizácia neobsahovala kritérium fixovania druhu hydronymá v názve, formalizované hydronymá tvorili z celkového skúmaného počtu 206 modelov hydroným 80 modelov hydroným. Väčšia časť 126 modelov nebola formalizovaná, pretože neobsahovala formálne vyjadrenie spresnenia hydronymického druhu vodného toku.

4.2. Spektrum sémantických príznakov funkčných členov

Príslušnosť k územiu je najpoužívanejším funkčným členom, ktorý je použitý 150-krát v modeloch. Príslušnosť k územiu sa v modeloch hydroným realizuje prostredníctvom vyvierania prameňa na istom území, pretekania vodného toku určitým územím, vyúsťovaním toku v istom priestore alebo na základe iných terénnych charakteristík. Vyvieranie prameňa sa realizuje na určitom mieste, napr. pod vrchom (*Berákovo, Borišov, Borišovec, Breziny, Brvenný, Bučina, Diel, Flochová, Flochovec, Grund, Horeňovo, Jastrabské, Javorová studňa, Javorovec, Ahornbrunn*), v doline (*Hubná, Hlboká, Hlboké, Hlboký*), v lese (*Háj*) alebo v terénnom bode/priestore (*Bludný potok, Bukovina, Diviacky háj, Dutý, Hnilický potok, Hradište, Chrapavý, Janková*). Pretekание vodného toku určitým územím sa realizuje, napr. dolinou (*Antolský potok, Antonský potok, Bakošová, Baničná, Beliansky potok, Blatnický potok, Brložná, Budiná, Dedošová, Dedošov potok, Dedošovský potok, Dlhá, Dolnoborišovská bystrina, Dolnoborišovský potok, Dolný Borišov, Dolný Veterný, Drobková, Drobkovo, Drobkový, Gaderský potok, Horárový, Jasenovský potok, Jaseňová*), lesom (*Čepčiansky potok, Diviacky háj, Dolná Romžiarka, Hájsky potok, Horná Romžiarka, Jaseňová, Jazvečie*), územím (*Hyrdel*), terénnym názvom (*Húšťavy, Glozy, Chládkový*), chotárom (*Dielnice*), lúkami (*Družstevný*), pod vrchom (*Andrejová, Hliník, Hrádečnica*) a popri terénnom objekte (*Dirháb, Duláková*). Pretekание vodného toku sa ďalej realizuje iným územím, napr. osadou, obcou, príp. aj bývalou a už zaniknutou osadou (*Breštianka, Budiš, Čepčinec, Černakov, Diaková, Diviaky, Dolná Dierová, Dvorec, Folkušová, Ivančiná, Ivančinský, Jaseňová, Bôrovský potok, Brieser Wasser, Briešťanský potok, Čepčinský potok, Dedinský potok, Černákov potok, Čerňákov potok, Diviacky potok, Dorfwasser, Dulická potok, Glasserwasser, Hadwigwasser*). Pretekание vodného toku môžeme chápať aj ako smerovanie vodného toku do istého priestoru (*Hore vrbinami, Dolu vodou, Do Lopušnej, Do štrichu*, príp. *Holengrepel*, kde ide nasmerovanie vody do mlynského náhonu). Vyúsťovanie/končenie vodného toku sa tiež realizuje v určitom území (*Čremošné*, p. ústí pri rovnomennej železničnej stanici; *Dubovec*, p. ústí juhovýchodne od vrchu).

V hydronymách sa môže fixovať nielen priebeh toku, ale aj poloha toku ako jeho umiestnenie v priestore (*Horniacka, Chotárny, Granezwasser, Hraničná, Hraničný potok, Chotárne vody, Chotárny potok, Chotárny jarok*). V hydronymách sa môžu fixovať aj iné blízke územné charakteristiky, napr. terénny názov (*Dolinka, Doštená, Farba, Horevodie, Hôrka, Jelšiny*), miestna časť (*Ihráč*), pole (*Jačmenný*), budova (*Horáreň*) a ďalšie charakteristiky, napr. tvorenie jazierok v dolnej časti toku (*Jazernica*).

Vlastnosť ako funkčný člen je vyjadrená 46-krát v modeloch a zaznamenaná va podstatnú črtu hydronyma, na základe ktorej sa odlišuje od iného hydronyma. Hydronymá sa môžu odlišovať farebne podľa sfarbenia dna v zmysle farby podložia, farby brehov, pri prameni farby skál, z ktorých prameň vyteká alebo podľa kvality vody v zmysle priezračnosti čistej vody (*Belický potok, Biela studňa, Biela voda, Biely potok, Červená voda, Čierny potok, Čierňava, Goldbrunn*), príp. aj na základe inej vlastnosti, napr. meandrovitého tvaru (*Haditý potok, Haditý*), hĺbky (*Hlboký potok, Hlboký jarok, Hlboká*), čistoty a rýchlosti toku (*Bysterec, Bystrá, Bystré, Bystrica, Bystrička*), hučania vody (*Húčľava*), dĺžky toku (*Dlhý potok*), šírky toku (*Breitengrund*), blatistého dna aj okolitého terény (*Blatná*), úzkeho toku (*Hlísta*), zvlneného terénu v okolí toku (*Hrádky, Hriadky*), silného prúdu, záplav (*Besná voda, Darebák*) a pod.

Honorifikačná charakteristika ako funkčný člen je vyjadrená 11-krát v modeloch a fixuje v hydronymách antroponymum, napr. osobné meno (*Adamov potok, Fibichov potok, Halmášová*), prezývku (*Bažinov potok, Bažinov jarok*) alebo meno majiteľa pozemku (*Daubner gropel, Daubnerov potok, Finkeje potok, Gajdošov potok, Jantošeje potok*).

Flóra ako funkčný člen je vyjadrená 6-krát a obsahuje druhy rastlínstva v hydronymách, napr. rastliny (*Beerbrunn, Beerwasser, Čemerná*), kríky (*Čeremošné*) alebo stromy (*Egerpatak, Bukovina*).

Fauna ako funkčný člen je vyjadrená 2-krát a obsahuje druhy živočíšstva v hydronymách (*Hlavátka, Hlístna studňa*).

4.3. Frekvencia modelov hydronym

V rámci 206 modelov hydronym dominujú dvojčlenné modely s dvomi funkčnými (193 modelov, 93,69%), ktoré najlepšie zodpovedajú potrebe opísania hydronymického toku. Jednočlenné modely (2 modely, 0,97%) a trojčlenné modely (11 modelov, 5,34%) sú málo využívané.

V rámci dvojčlenných modelov (193) dominujú modely s vyjadrením príslušnosti k miestu (132 modelov). Typ hydronymického modelu $A1 = (Hy) + PÚ$ zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa (Hy) + PÚ v modeloch $A1 = (Hy) + PÚ$ a $A1 = PÚ + Hy$. Najfrekvencovanejší model celkovo $A1 = (Hy) + PÚ$ (89) nie je formalizovaný, lebo nevyjadruje druh hydronyma v názve. V názve obsahuje len jedno slovo, preto do modelu dopisujeme druh

onyma, aby bolo mimo kontextu komunikačne zreteľné, že ide o hydronymum. Funkčný člen príslušnosť k územiu je v postponovanej pozícii po doplnenom hydronyme. Frekventovaný je aj model $A1 = P\dot{U} + Hy$ (43), ktorý je formalizovaný, v názve obsahuje dve slová a je aj mimo kontextu sémantický priezračný. Funkčný člen príslušnosť k územiu je v anteponovanej pozícii pred vyjadrením hydronyma. Používané sú aj modely s vyjadrením vlastnosti (42 modelov). Typ hydronymického modelu $A1 = VL + Hy$ zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + Hy$ v modeloch $A1 = VL + Hy$ a $A1 = (Hy) + VL$. Používanější model $A1 = VL + Hy$ (22) je formalizovaný s vyjadrením druhu hydronyma v postponovanej pozícii v názve a je významovo zreteľný mimo kontextu aj v komunikácii. V anteponovanej pozícii je funkčný člen vyjadrujúci vlastnosť. Používaný je aj model $A1 = (Hy) + VL$ (20), ktorý nie je formalizovaný a hydronymum sa do modelu dopĺňa. Hydronymum je v anteponovanej pozícii a funkčný člen vyjadrujúci model je v postponovanej pozícii. Vyskytujú aj modely s honorifikáciou (11 modelov), s vyjadrením flóry (6 modelov) a s predstavením fauny (2 modely). Typ hydronymického modelu $A1 = HCH + Hy$ zastupuje používanější model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $HCH + Hy$ v modeloch $A1 = HCH + Hy$ a $A1 = (Hy) + HCH$. Frekventovanejší model $A1 = HCH + Hy$ (9) je formalizovaný. Model $A1 = (Hy) + HCH$ (2) nie je formalizovaný. Typ hydronymického modelu $A1 = FL + Hy$ zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $FL + Hy$ v modeloch $A1 = FL + Hy$ a $A1 = (Hy) + FL$. Model $A1 = FL + Hy$ (3) je formalizovaný a model $A1 = (Hy) + FL$ (3) nie je formalizovaný. Modely s faunou sú málo frekventované: $A1 = (Hy) + FA$ (1) a $A1 = FA + Hy$ (1).

Záver

Zámerom textu bolo predstaviť modelovanie a modely hydronym riek Turiec. Turiec je rieka na severnom Slovensku. Na označenie modelu používame termín model $A1$. Je to model mapujúci obsahovú stránku hydronyma a obsahuje funkčný člen, ktorý vyjadruje sémantický príznak signalizujúci typ onymického vzťahu a funkčné členy, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky. Modely hydronym sme rozčlenili podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvojčlenné a trojčlenné modely. Dominujú dvojčlenné modely, najmä frekventované modely s vyjadrením príslušnosti k miestu a s deklarováním vlastnosti, vyskytujú sa aj modely s honorifikačnou charakteristikou, vyjadrením flóry a fauny. Predstavené druhy modelov podľa počtu funkčných členov a identifikované sémantické charakteristiky funkčných členov spoluvytvárajú paradigmu modelovania hydronym.

BIBLIOGRAFIA

Blanár 1996: Blanár, V. *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: Veda.

Gondeková 2021a: Gondeková, V. Synchronne modely a modelovanie inštitucioným v rámci Ministerstva vnútra SR. – In: Kulwicka-Kamińska, J., Moroz, A. (red.) *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 231 – 240;

Gondeková 2021b: Gondeková, V. Synchronne modely a modelovanie vlastných mien čaju, kávy a cukrovínek. – In: *Nová filologická revue*. Vol. 12. No. 1, 208 – 222;
Krátký slovník slovenského jazyka 2003. Bratislava, Veda.

Krško 2003: Krško, J. *Hydronymia povodia Turca*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.

Magda-Czekaj, Odaloš, 2022: Magda-Czekaj, M., P. Odaloš. Modely vlastných mien slovenských, českých a poľských pív. – In: Róžańska, G. (red.). *Człowiek wobec żywiołów. Perspektywa interdyscyplinarna*. Słupsk: Akademia Pomorska, 145 – 158.

Odaloš 2015: Odaloš, P. Modelovanie a modely chrématoným. – In: Valentová, I. (red.). *19. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava: Veda, 464 – 472.

Odaloš 2021: Odaloš, P. Synchronne modely a modelovanie ideoným. – In: *Folia onomastica Croatica*. Vol. 30, 77 – 101.

Odaloš 2023a: Odaloš, P. Česko-slovenská škola onomastického modelovania. Modelovanie chrématoným. – In: *Slavica Slovaca*. Vol. 58. No. 1, 38 – 55.

Odaloš 2023b (v tlači): Odaloš, P. Modelovanie a modely toponým a kozmoným. – In: *22. slovenská onomastická konferencia*. Trnava, 5. – 7. 9. 2022. Trnava: Trnavská univerzita.

Pleskalová 1992: Pleskalová, J. *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Jinočany: H&H.

Rožai 2021a: Rožai, G. Modelovanie inštitucioným zo zdravotníckej a sociálnej oblasti. – In: Kulwicka-Kamińska, J., Moroz, A. (red.). *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 333 – 345.

Rožai 2021b: Rožai, G. Synchronne modely a modelovanie vlastných mien nealkoholických nápojov. – In: *Nová filologická revue*, Vol. 12. No. 1, 166 – 179.

Svoboda 1973: Svoboda, Jan a kol. Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. – In: *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, Vol. 14. No. 1, 1 – 280.

Šrámek 1972: Šrámek, R. Toponymické modely a toponymický systém. – In: *Slovo a slovesnost*. Vol. 33. No 4, 304 – 318.

Šrámek 1999: Šrámek, R. Úvod do obecné onomastiky. Brno: Masarykova univerzita. Turiec. Prítok Váhu: [https://sk.wikipedia.org/wiki/Turiec_\(pr%C3%AD-tok_V%C3%A1hu\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Turiec_(pr%C3%AD-tok_V%C3%A1hu)) [23.06.2023].

Vrajová 2021: Vrajová, V.: Vlastné mená výživových doplnkov a voľne predajných liekov pre dospelých. – In: *Nová filologická revue*. Vol. 14. No. 1, 131 – 155.

Vrajová 2022: Vrajová, V. Názvy vybraných výživových doplnkov a voľnopredajných liekov na Slovensku. – In: Panajotov, V. a kol. (red.). *Súčasná slovakistika – súradnice a vektory*. Sofia: Universitetsko Izdatelstvo Sv. Kliment Okhridski, 111 – 119.